

Nowy tom „Dydaktyki” zawiera artykuły, których tematyka koncentruje się wokół zagadnień związanych z integracją treści kształcenia literackiego, kulturalnego i językowego. Opublikowane artykuły zamieszczono w trzech kręgach tematycznych:

Integracja kształcenia literackiego i kulturalnego – ukazuje problemy i możliwości scalania zjawisk literatury i sztuki w procesie nauczania (poezja i malarstwo baroku; sztuki dwudziestolecia międzywojennego; literatura współczesna, muzyka i plastyka);

Integracja kształcenia językowego – eksponuje związki między nauką o języku a kształceniem literackim, ćwiczeniami w mówieniu i pisaniu oraz o potrzebie podniesienia estetyki słowa mówionego wśród uczniów szkół średnich;

Literatura współczesna w szkole – prezentuje przykłady analizy i interpretacji tekstów literackich obecnych w programie nauczania (utwory poetyckie Józefa Łobodowskiego, Wisławy Szymborskiej, Tadeusza Nowaka oraz literatura dokumentu osobistego *Dziennik 1954* Leopolda Tyrmanda).

Tom otwiera wspomnienie o zmarłej Doktor Janinie Kurczabowej, która była pracownikiem naukowym WSP w Rzeszowie, badaczem zagadnień współczesnego dramatu polskiego, metodykiem literatury i długoletnim nauczycielem młodzieży akademickiej. Pamięci Doktor Janiny Kurczabowej poświęcono osobny rozdział „Dydaktyki”: wspomniano Ją jako serdecznego, życzliwego współpracownika, oddanego nauczyciela i wychowawcę przyszłych polonistów, a przede wszystkim jako człowieka zaangażowanego w służbę bliźnim. Opracowana przez Henryka Kurczaba bogata bibliografia publikacji Janiny Kurczabowej wskazuje na Jej rozległe zainteresowania naukowe (historyczno- i teoretyczno-literackie, metodyczne: nowoczesne metody dramatyczno-teatrologicznej analizy dramatu współczesnego, zagadnienia kształcenia integrującego).

Artykuły zawarte w pierwszym kręgu tematycznym nawiązują do wprowadzanych w obecnym programie nauczania języka polskiego elementów wiedzy o kulturze w integracji z kształceniem literackim¹. Autorzy artykułów proponują omawianie charakterystycznych zjawisk z dziedziny malarstwa, rzeźby, architektury, muzyki oraz organizowanie kontaktu ucznia z różnymi dziedzinami sztuki, aby przybliżyć mu zjawiska kulturalne danej epoki literackiej.

W dziale zatytułowanym *Integracja kształcenia literackiego i kulturalnego* znajdzie czytelnik 4 artykuły, stanowiące próbę scalania nauczania literatury z malarstwem, plastyką i muzyką.

Henryk Kurczab już w swoich poprzednich rozważaniach teoretycznych dotyczących problemów nauczania integrującego podkreślał „Rozwiązywanie problemów dydaktycznych, wynikających z istoty nauczania integrującego, wymaga umiejętności ich dostrzegania i zależy w dużej mierze od pomysłowości, inicjatywy, zaangażowania oraz twórczej inwencji nauczyciela.”² Na podstawie dalszych badań, które przeprowadzono, można stwierdzić, że nauczanie integrujące sprzyja tworzeniu wiedzy całościowej, a o jego efektywności decyduje kompetencja i świadomość metodyczna nauczyciela³.

W tym aspekcie na szczególną uwagę zasługuje artykuł Danuty Hejdy *Korespondencja sztuk w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, w którym autorka słusznie podkreśla, że na efektywność procesu dydaktyczno-wychowawczego może wpłynąć tylko wnikliwa obserwacja zjawisk kultury i kontakt ucznia z dziełem sztuki. Po przedstawieniu i analizie wybranych zagadnień z zakresu historii literatury i sztuki (krótka charakterystyka założeń programowych malarstwa i literatury dwudziestolecia międzywojennego) znajdzie czytelnik propozycję organizacji procesu lekcyjnego, dotyczącą analizy porównawczej tekstu poetyckiego i obrazu malarskiego. Rzetelna analiza materiału lekcyjnego — pod względem historycznoliterackim i dydaktycznym — stanowi niewątpliwą pomoc w działaniach nauczyciela polonisty, realizującego integracyjny model nauczania literatury z elementami innych dziedzin sztuki.

Problematyką doboru materiału lekcyjnego na lekcjach scalających zajmuje się Urszula Kopeć w artykule *Malarstwo a poezja baroku*. Podobnie jak w publikacji D. Hejdy, znajdzie tu odbiorca (nauczyciel, student polonistyki) zarówno zaplecze teoretyczne, jak i rozwiązania praktyczne — por. model lekcji „Jakie są cechy wspólne poezji i malarstwa doby baroku?”. W modelu tym

¹ Protokół ze zjazdu uczestników II etapu prac nad zestawem podstaw programowych (minimum programowego kształcenia ogólnego). Warszawa 1993; por. też *Program liceum ogólnokształcącego, liceum zawodowego i technikum. Język polski (dwie wersje)*. Warszawa 1990.

² H. Kurczab: *Nauczanie integrujące języka polskiego w szkole ogólnokształcącej*. Rzeszów 1979, s. 290.

³ H. Kurczab: *Z badań nad nauczaniem integrującym języka polskiego. (Problemy teorii i praktyki)*. „Polonistyka” 1982, nr 1; *Integracja literatury kultury i nauki o języku na lekcjach języka polskiego* W: *Nauczanie języka polskiego w szkole średniej* T. 2. Red. S. Fryci. Warszawa 1990.

autorka zakłada przeprowadzenie analizy porównawczej zjawisk wspólnych literaturze i sztuce baroku, której celem powinno być rozwijanie zdolności samodzielnego myślenia i zdobywania wiedzy. Założeniom tym, według autorki, służy metoda odkrywania przez ucznia nowych wiadomości w toku rozważania wcześniej sformułowanych przez nauczyciela problemów szczegółowych. O atrakcyjności lekcji stanowi praca uczniów w zespołach. Zastrzeżenie budzi zbyt duża ilość skomplikowanego materiału przeznaczonego do analizy, który autorka przewidziała dla jednego zespołu uczniowskiego (np. wiersz *O swej pannie* J. A. Morsztyna, obraz *Pustelnik i Angelika* Rubensa oraz *Wymarsz strzelców* Rembrandta i wybrany fragment wiersza z cyklu poetyckiego *Emblemata* Z. Morsztyna). Zarówno bogactwo materiału proponowanego do analizy porównawczej, jak i zestaw zagadnień szczegółowych nie pozwolą — jak przypuszczam — na szybkie i sprawne rozwiązanie problemu głównego lekcji. Referowanie wyników pracy poszczególnych zespołów może więc wpłynąć na rozproszenie obrazu epoki, czemu sprzyja też ograniczenie czasowe. Sądzę, że trudności może sprawić nauczycielowi, konieczne w tej sytuacji, przekazanie precyzyjnej wiedzy z zakresu teorii i historii sztuki. Trzeba bowiem pamiętać o potrzebie dostosowania stopnia trudności problematyki do możliwości zespołu uczniowskiego.

Innym, przydatnym w dydaktyce i inspirującym w dalszych badaniach nad integracją literatury z innymi dziedzinami sztuki, jest artykuł Elżbiety Mazur *Literatura współczesna, muzyka i plastyka – problemy integracji*. Na uwagę zasługuje refleksja dydaktyczna, dotycząca problematyki scalania muzyki i literatury. Muzyka — zdaniem E. Mazur — może pomóc w interpretacji poezji współczesnej (*Fuga* S. Grochowiaka, *W teatrze cieni* T. Różewicza, *Piosenka o końcu świata* Cz. Miłosza). Autorka uzasadnia potrzebę interpretacji wzbogaconej o elementy muzyczne tym, że utwór literacki „często cechuje ubóstwo brzmieniowe, zaś muzykę semantyczne, dlatego ich porównanie pozwala na podniesienie walorów obydwu i wzajemne uzupełnienie”⁴. Świadoma trudności w odbiorze utworów muzycznych, autorka proponuje zestawienie tekstu poetyckiego (*Fuga* S. Grochowiaka) i utworu muzycznego (*Preludia i fuga na 13 instrumentów smyczkowych* W. Lutosławskiego). Celem takiej lekcji byłoby uświadomienie stylizacji muzycznej w wierszu. W konkluzji E. Mazur stwierdza, że wytwory sztuki mogą stanowić doskonały punkt wyjścia refleksji filozoficznych zawartych w utworach literackich, zabiegi integracyjne pobudzają zaś twórczą wyobraźnię ucznia.

Z omówionych artykułów wynika potrzeba badań nad sposobami integracji literatury z innymi dziedzinami sztuki, szczególnie konieczność szukania rozwiązań praktycznych, dotyczących trudności w organizowaniu procesu dydaktycznego.

⁴ E. Mazur: *Literatura współczesna, muzyka i plastyka – problemy integracji...*, s. 54.

Bardzo ważne z punktu widzenia problematyki integracji nauczania literatury są rozważania Henryka Kurczaba w artykule *Typy integracji literatury z innymi dziedzinami sztuki*. Artykuł ten stanowi niezwykle cenne zaplecze teoretyczne poruszanej w tomie problematyki. H. Kurczab wyodrębnia sposoby scalania literatury z innymi dziedzinami sztuki w ramach kształcenia literackiego i kulturalnego w powiązaniu z kształceniem językowym. Wyznacza i omawia kilka kluczowych dla tej problematyki zagadnień:

- wskazuje tradycje i współczesne problemy wychowania przez sztukę;
- zauważa zjawisko wzajemnego przenikania się tendencji w sztuce i wielofunkcyjność nowych struktur artystycznych (jedność i różnorodność sztuk);
- pisze o semiotycznej konkretyzacji sztuk pięknych i postuluje wykształcenie kompetentnego odbiorcy
- stawia pytania o sposoby uatrakcyjnienia działań integracyjnych.

Autor rozróżnia cztery typy działań integracyjnych, podaje ich definicje i sugestie realizacyjne. Są to:

- integracja o charakterze problemowym (problemowe powiązanie kilku dziedzin sztuki tak, aby dynamicznie oddziaływać na sferę emocji odbiorcy); ilustruje tę integrację projekt dramy;
- integracja o charakterze semantycznym (ukierunkowuje na walory semantyczne omawianego dzieła); przy tej okazji autor przypomina najważniejsze wskazania, które mogą być przydatne podczas wprowadzania elementów analizy funkcjonalnej — ten typ integracji wymaga bowiem wprowadzenia różnych sposobów interpretacji i analizy dzieł, co często sprawia trudności. (Warto podkreślić istotne stwierdzenia odnoszące się do różnic w metodzie analizy i interpretacji dzieła plastycznego i muzycznego; dzieło plastyczne przystępniejsze jest do analizy i interpretacji niż dzieło muzyczne, gdyż to drugie wymaga od odbiorcy zdolności do odczytania partytury za pomocą wyobraźni muzycznej; badacz jest zdania, że analizę i interpretację sztuk synkretycznych należy prowadzić z punktu widzenia literaturoznawcy, plastyka, muzyka a nawet technika filmowego);
- integracja o charakterze tematycznych, historycznych i formalnych nawiązań (ukazuje powiązania i kontynuacje w obrębie jednorodnego kierunku działalności artystycznej).

W artykule słusznie podkreśla się, że koniecznym warunkiem dobrej realizacji nauczania integrującego różne dziedziny sztuki jest przede wszystkim postulat przygotowania nauczyciela do obcowania ze współczesnymi dziełami sztuki. Autor stwierdza, iż nauczyciel języka polskiego „winien zdawać sobie sprawę z możliwości integracji różnych dziedzin życia, wiedzy i sztuki”⁵.

W dziale *Integracja kształcenia językowego zainteresowania wzbudza artykuł Marii Wolan *Kultura żywego słowa w szkole średniej*, w którym wskazuje się*

⁵ H. Kurczab: *Typy integracji literatury z innymi dziedzinami sztuki...*, s. 94.

na przyczyny obniżenia kultury ortoepicznej uczniów, a także rozważa możliwości podniesienia kultury języka uczniów (np. doskonalenie umiejętności czytania i recytacji)⁶.

Ostatni w dziale artykuł Zygmunta Sibigi *Integracja przedmiotów i jej rola w procesie dydaktycznym szkoły polonijnej* informuje o stanie edukacji w polskich szkołach doksztalcających na terenie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej.

Artykuły działu zamykającego tom *Literatura współczesna w szkole* uwzględniają historyczno- i teoretycznoliterackie próby uzupełnienia dzieł fakultatywnych w programie szkoły średniej (J. Łobodowski, L. Tyrmand).

Tom „Dydaktyka 2” zawiera ponadto zestawienie prac magisterskich napisanych pod kierunkiem Henryka Kurczaba w Zakładzie Metodyki Nauczania Literatury i Języka Polskiego w latach 1990—1992.

Publikację cechuje przejrzystość i klarowność kompozycji, a także staranna szata edytorska. Jest to praca o dużej przydatności w kształceniu nauczycieli polonistów oraz w praktyce szkolnej.

Aleksandra Pethe

⁶ Artykuł koresponduje z wcześniejszymi publikacjami — m.in. J. Kram: *Kultura żywego słowa*. Warszawa 1982; A. Madejowa: *Nauczanie wymowy w szkole*. W: *Kształcenie językowe w szkole*. T. 5. Red. M. Dudzik. Wrocław 1988; W. Sawrycki: *Kultura żywego słowa*. Toruń 1985.